

- * «Έλληνες γιοι του Δευκαλίωνα»
του Χρ. Μπελλέ, από την ποιητική συλλογή «Χιμαιρικό Σεργιάνι».
  - * «Πατρίδες δίχως σύνορα»
του Χρ. Μπελλέ, από την ποιητική συλλογή «Αίμα Πινελιά».
-

Χίος: Το νησί της μαστίχης-Παράδεισος της Ανατολής

Ομήρειο, 29 Νοεμβρίου 2002

Κύριε Πρόεδρε,

ενενήντα χρόνια μετά τη γενοκτονία του 1822 - αυτό που ιστορικά επεκράτησε σαν «σφαγή της Χίου» - **η ημέρα της Ανάστασης του 1912**. **Ενενήντα χρόνια μετά από εκείνη την Ανάσταση** εμείς... εμείς εδώ, να ζύνουμε μνήμες, να καταθέτουμε φόρους τιμής, να συνεχίζουμε... «**Τοις κείνων ρήμασι**»; Αυτό ας το κρίνει η ιστορία... όχι εμείς.

Όμως... όμως υπάρχει τα τελευταία χρόνια στον τόπο μας, ένα οριακά επικίνδυνο φαινόμενο, που **ταυτίζει όσους εκφράζουν πατριωτικές, εθνικές θέσεις με το φασισμό κι αυτούς που εκφράζουν την πίστη τους με το Μεσαίωνα**.

Μια σέχτα ντόπιων πανεπιστημιακών φιλοδοξούν - κατά δήλωσή τους - να «ξαναγράψουν» τη νεότερη Ελληνική Ιστορία. Η εξαγγελία από μόνη της είναι παιδαριώδης. **Η ιστορία έχει γραφτεί. Τα αγάλματά μας τα έχουμε στήσει**.

Κατά τους προφέσορες αυτούς, η ελευθερία του 1821 υπήρξε «ιστορικό λάθος». Ο βίος των σκλαβωμένων Ελλήνων με τους Οθωμανούς δυνάστες ήταν αρμονικός και δεν είχαμε λόγους να επαναστατήσουμε.

Όσο για τα νεότερα συμβάντα, από την Αντίσταση (1940-1944) έως τον Κυπριακό Αγώνα για αυτοδιάθεση (1955-1959), πάνε όλα σχεδόν στο καλάθι. Έχουν τόσες «σκιές», έγιναν τόσα εγκλήματα που δεν πρέπει καν να τα μνημονεύουμε. Κανένα μεγαλείο δε διασώζεται από τις μικρόψυχες πένες. Διακρίνουν παντού υπερπατριώτες, εθνικιστές, τοπικιστές, οπισθοδρομικούς, κραυγαλέους. Προσπαθούν να μας πείσουν πως η πατρίδα, το έθνος και οι παραδόσεις μας είναι έννοιες ντεμοντέ· απάδουν προς τη σύγχρονη εποχή. Όσο πιο γρήγορα απαλλαγούμε απ' αυτές τις καθυστερημένες και αναχρονιστικές φαντασιώσεις, τόσο το καλύτερο για όλους.

Σ' όλους αυτούς έρχεται ο Σβορώνος να υπενθυμίσει μεταξύ άλλων πως: **«όταν κατακτήθηκε ο ελληνικός λαός από τους Ρωμαίους αρχικά και αργότερα από τους Τούρκους, είχε εθνική ενότητα και συνείδηση της**

ενότητας αυτής. Υπήρχε μια εθνική ενότητα με τη γλώσσα, με τα ήθη και τα έθιμα και είχε συνείδηση της ταυτότητάς του αυτής, η οποία του επέτρεψε να αντισταθεί, να αντισταθεί στην απορρόφηση από άλλους λαούς, οι οποίοι ήταν κατακτητές του».

Ασφαλώς οι πιο ενθουσιώδεις κράχτες της αποεθνοποίησης πρέπει να βρίσκονται στην Ελλάδα. Δεν εξηγείται αλλιώς, αφού ουδείς στην Αγγλία, τη Γερμανία, τη Γαλλία, θα τολμούσε να επιτεθεί με τέτοιο μένος σε πατρίδα, ιστορία, γλώσσα, παραδόσεις και εθνικά σύνορα.

Εμείς, κύριε πρόεδρε, αντεπιτιθέμεθα σ' αυτούς τους «γιους της νύχτας», με το εκτυφλωτικό και αϊδιο φως της ιστορίας, αφού καλά γνωρίζουμε:

- πως, όλβιος όστις της ιστορίας μάθησιν έσχε
- πως, η ιστορία είναι το μέλλον μας
- πως, λαοί που αγνοούν την ιστορία τους είναι υποχρεωμένοι να την ξαναζήσουν.

---

* «Πύργος Βυζαντινός»

του Χρ. Μπελλέ, από την ποιητική συλλογή «Γνόφος».

Η ιστορία αφειδώλευτα προίκισε τη Χίο με προνόμια και της χάρισε «πρωτιές» τόσο στην ευτυχία όσο και τη θλίψη, τόσο στην ανάπτυξη όσο και την καταστροφή, τόσο στην πρόοδο όσο και το μαρασμό. Γι αυτές τις ιστορικές «πρωτιές» το λόγο έχουν:

- ο **Θουκυδίδης**, που τη χαρακτηρίζει «μεγίστην και πλουσιωτάτην των εν Ιωνία ξυμμαχίδων πόλεων» και τους κατοίκους της «πλουσιωτάτους των Ελλήνων» λόγω της ανθηρότατης οικονομίας και του υψηλότατου βιοτικού, κοινωνικού, πνευματικού και πολιτιστικού της επιπέδου, γεγονότα που συντέλεσαν και συντελούν στην προσέλκυση μεγάλου αριθμού κατοίκων.
- ο **Παπαρηγόπουλος** που τη συγκαταλέγει μεταξύ των πλουσιωτέρων και εμπορικότερων πόλεων του Βυζαντινού κράτους κατά την εποχή των Κομνηνών.
- ο **Ζολώτας** που μας δίνει το μέτρο της οικονομικής ανάπτυξης, η οποία επακολούθησε της οχύρωσης της πόλης και του νησιού κατά το τέλος του 10ου αιώνα τονίζοντας ότι «Η Χίος ήτο τότε εκ των πρώτων επαρχιών της αυτοκρατορίας δια τε την πλεονεκτικήν θέσιν της ως έδρα θέματος και το ακμάζον εμπόριον αυτής». Επίσης μας διαβεβαιώνει ότι «το χιώτικο αρχοντολόγιο, μπορεί να θεωρηθεί το πλουσιότερο του Βυζαντίου όσον αφορά στο πλήθος των αριστοκρατικών οίκων, την παλαιότητα και την επισημότητα, μετά από εκείνο της Κωνσταντινουπόλεως».

- **Ο Άραβας περιηγητής, Εδρισή,** που επισκέφτηκε τη Χίο το 12ο αιώνα τη χαρακτήρισε «πολυανθρωποτάτην και πλουσίαν».

Η Χίος υπήρξε κατά τη βυζαντινή περίοδο έδρα του **Ναυτικού Θέματος του Αιγαίου Πελάγους,** αλλά κι **ένα από τα σημαντικότερα οικονομικά κέντρα της αυτοκρατορίας.** Υπήρξε σημαντικός σταθμός (πόλη - εμπορείο) εισαγωγικού, εξαγωγικού και διαμετακομιστικού εμπορίου κι ανεφοδιασμού πλοίων, όπως και καταφύγιό τους. Από το λιμάνι της εξαγόntonσαν τα μονοπωλιακά και πολυτελή προϊόντα της, όπως μαστίχη, μεταξωτά, κρασί, αλάτι κι εισαγόntonσαν σιτηρά.

Ο θεσμός του Θέματος δημιουργήθηκε στα πλαίσια της διοικητικής αποκέντρωσης του Βυζαντινού κράτους και αποτέλεσε επαρχιακή διοικητική περιφέρεια.

Τέσσερα από τα θέματα ήταν τα λεγόμενα ναυτικά ή θαλασσινά θέματα και σ' αυτά ναυπηγόntonταν και εξοπλίζονταν με δικούς τους πόρους τα πλοία του Θεματικού Πλωϊμου (δηλαδή του περιφερειακού επαρχιακού στόλου). Το θεματικό πλωϊμο ναυλοχούσε στα παραπάνω θέματα και διοικούntonταν από τους επικεφαλής αυτών στρατηγούς. Το ναυτικό θέμα του Αιγαίου Πελάγους θεωρούntonταν όχι μόνο το σημαντικότερο από τα ναυτικά θέματα, αλλά και συγκαταλεγόntonταν μεταξύ των σπουδαιότερων θεμάτων γενικά. Στο παραπάνω θέμα ανήκαν: η Χίος, οι Κυκλάδες, η Λέσβος, η Τένεδος, η Ίμβρος, η Λήμνος, η Σκύρος, και ο Ελλήσποντος με τις εκατέρωθεν αυτού περιοχές, δηλαδή τμήμα της Θράκης, η Τρωάς και το τμήμα της Μικράς Ασίας μέχρι του Κυζίκου.

Οι Χιώτες είναι Έλληνες - Έλληνες, των οποίων η οικονομική ζωή κι ο πολιτισμός στηρίζονταν, κύρια, στο Εμπόριο και την Εμπορική Ναυτιλία, παράδοση που συνεχίζουν μέχρι σήμερα.

Τη Χίο και τη Ρόδο αναφέρει η Άννα Κομνηνή, σαν τα κυριότερα ναυτιλιακά νησιά του Αιγαίου. Στη Χίο υπήρχαν πολλά ναυπηγεία, όπως μαρτυρούν οι πηγές, τόσο στην πόλη της Χίου (Χώρα), όσο και στη Βολισσό, τη δεύτερη πόλη σε σημασία μετά την πρωτεύουσα του νησιού, όπως και σ' άλλα λιμάνια του.

---

* «Αιγαιοπελαγίτες»

του Χρ. Μπελλέ, από την ποιητική συλλογή «Αίμα Πινελιά».

Μεταξύ του 1474 και 1475, όπως υποστηρίζει ο Καθηγητής κι Αντιπρόεδρος της Ιταλικής Γερουσίας Paolo Emilio Taviani, επισκέφθηκε το νησί της Χίου ο Χριστόφορος Κολόμβος. Σήμερα όλο και περισσότερο έδαφος κατακτά η άποψη ότι ο μεγάλος αυτός θαλασσοκατακτητής δεν επισκέφτηκε τη Χίο σαν ναυτικός κι έμπορος, «δύο επαγγέλματα τα οποία συχνά συνεδυάζοντο παρά τοις κατοίκους των

παραλίων και εμπορικών πόλεων, οίαι η Γένουα και η Σαβόννη», αλλά για να πάρει πληροφορίες, στοιχεία, χάρτες, από τους έμπειρους και ξακουστούς σ' όλο τον τότε γνωστό κόσμο Χιώτες ναυϊκούλάριους και καπετάνιους. Το παραπάνω συμβάν - σαν γεγονός - καταδεικνύει την παγκόσμια φήμη και κύρος των Χιωτών θαλασσομάχων.

---

* «Το Δημητρό»

του Χρ. Μπελλέ, από την ποιητική συλλογή «Χιμαιρικό Σεργιάνι».

* «Σε Χιώτισσα Καπετάνισσα»

του Κών/νου Αμπανούδη, από την ποιητική συλλογή «Τα χαμηλόφωνα»

Μοναδικό και το προνόμιο της χίας γης σε παγκόσμια κλίμακα να παράγει το προϊόν της μαστίχης, το οποίο σημάδεψε καθοριστικά την οικονομική, πολιτική, παραδοσιακή και γενικά την κοινωνική ζωή της Χίου. Η λέξη Χίος έγινε συνώνυμη της λέξης μαστίχη. Το μοναδικό αυτό προϊόν στον κόσμο που κατέχει τα πρωτεία στην κλίμακα των προϊόντων με τη μεγαλύτερη ιστορία - η αρχαιότερη πληροφορία για τη μαστίχη έρχεται από τον Ηρόδοτο (5ος αιώνας) - συνδέθηκε με τα ήθη και τα έθιμα, τις παραδόσεις και γενικά με τον τρόπο ζωής των λαών της Ανατολής (Τουρκία, Συρία, Σαουδική Αραβία, Ιράκ, Περσία κ.ά.). Η ιστορία και η χρήση του προϊόντος είναι πολύ παλιά και τη βρίσκουμε στις κλασσικές εποχές. Ο Πλίνιος, ο Θεόφραστος, ο Διοσκουρίδης, ο Γαληνός, ο Ιπποκράτης κάνουν αναφορά στη μαστίχη και μάλιστα στις θεραπευτικές ιδιότητές της.

Εραστές της μαστίχης, και σκληροί ανταγωνιστές, οι ιταλικές πόλεις -κράτη, ζητούν μια θέση στην καρδιά της Χίου με εμπορική υστεροβουλία. Πρώτο το Αμάφι, αρχές του 11ου αιώνα, μετά η Ενετία, η Πίζα και η Γένουα έρχονται για να παίξουν η καθεμιά το δικό της ρόλο στη διαμόρφωση της κοινωνικοοικονομικής ζωής του νησιού.

Στις μέρες των Γενοατών δυναστών Zaccaria (1304-1329) όπως μας πληροφορεί ο Καντακουζηνός, οι ετήσιες πρόσοδοι της Χίου ανέρχονταν σε 120.000 και κατά άλλους σε 200.000 χρυσά νομίσματα (το 1/5 περίπου της Βυζαντινής αυτοκρατορίας). Δηλαδή η Χίος είχε φορολογική ικανότητα το 1/5 της Βυζαντινής αυτοκρατορίας. Και σ' αυτή την πρόσοδο τον πρώτο ρόλο έπαιζε και πάλι το προϊόν της μαστίχης. Μιλάμε, βέβαια, για χρόνους παρακμής του Βυζαντίου, αλλά το ποσοστό δεν παύει να είναι ποσοστό...

Η τεράστια και ξακουστή μετοχική εταιρεία με το όνομα «**Μαόνα**» των Γενοουησιών - Giustiniani (1346-1566) που ιδρύθηκε το 1347, **είχε σαν κύριο προϊόν εκμετάλλευσης το μονοπώλιο της μαστίχης**, με μόνη υποχρέωση να δαπανά για την άμυνα του νησιού. Η εταιρεία αυτή είδε μέρες συσσώρευσης ζηλευτού κέρδους για την εποχή εκείνη, αλλά και

χρησιμοποίησε εμπορικές μεθόδους (απόσυρση προϊόντος κ.λ.π.), όπως και λογιστικές τεχνικές αξιοπρόσεκτες κι αξιοθαύμαστες μέχρι των ημερών μας.

Η Τουρκική απειλή έχει απλώσει τα πλοκάμια της πάνω στο Αιγαίο. Η «ώρα» της Χίου έρχεται τον Απρίλιο του 1566, όταν ο Πιαλή πασάς την καταλαμβάνει αμαχητί. Ένα νέο κεφάλαιο ανοίγεται για το νησί της μαστίχης. Και σ' αυτό το καινούργιο κεφάλαιο είναι και πάλι η μαστίχη που παίζει τον καθοριστικό ρόλο στη δόμηση του κοινωνικο-οικονομικού γίγνεσθαι.

Επί Τουρκοκρατίας, ως γνωστόν - και πάλι χάρη του προϊόντος της μαστίχης - **οι κάτοικοι των Μαστιχοχώρων είχαν πολλά προνόμια**, περισσότερα από τους υπόλοιπους κατοίκους του νησιού, ακόμη και τους υπόλοιπους Έλληνες:

Ιστορική «πρωτιά» και η σφαγή της Χίου - έτσι έχει μείνει στην ιστορία η εκδικητική λαίλαπα που αφάνισε σχεδόν κάθε ζωή στο νησί το 1822 - και που έχει όλα τα χαρακτηριστικά της γενοκτονίας. Σε σύνολο πληθυσμού, σύμφωνα με τις ιστορικές ειδήσεις, 120.000 κατοίκων (115.000 ορθόδοξοι, 2.000 καθολικοί, 3.000 Τούρκοι και 100 περίπου Εβραίοι) οι σφαγιασθέντες ανέρχονται σε 42.000, οι αιχμάλωτοι σε 52.000 και οι διασωθέντες σε 23.000 από τους οποίους μόνο 2.000 παρέμειναν στο νησί. Λίγες μέρες πριν οι Χιώτες απολάμβαναν τα ειδικά προνόμια που είχε παραχωρήσει στο νησί ο Σελίμ Β' και ενδεικτικό της πληθυσμιακής και οικονομικής ακμής της Χίου είναι το γεγονός ότι τις παραμονές της επανάστασης η Χίος κατέβαλε φόρο στην Πύλη 220.000 γρόσια, ενώ η Κρήτη 300.000 και ολόκληρη η Πελοπόννησος 338.000 γρόσια.

Τούτη η σφαγή θα ξεχωρίσει και για μια δεύτερη ιστορική «πρωτιά» μιας και **θ' αποτελέσει το έναυσμα για να εκδηλωθεί έμπρακτα και για πρώτη φορά σε μια ευρύτερη κλίμακα ο Φιλελληνισμός** που διακατέχει σχεδόν το σύνολο του κόσμου των Γραμμάτων και των Τεχνών, στην Εσπερία.

Ενενήντα χρόνια μετά τη γενοκτονία... η Ανάσταση...
Το πρωί της Κυριακής 11 Νοεμβρίου 1912, ημέρα της γιορτής των πολιούχων του νησιού Αγίων Βικτόρων, έκανε την εμφάνισή του στα νερά της Χίου η τέταρτη μοίρα του Ελληνικού στόλου αποτελούμενη από τα εύδρομα «Μακεδονία», «Εσπερία» και τα αντιτορπιλικά «Νέα Γενεά» και «Κεραυνός», υπό την αρχηγία του πλοιάρχου Ι. Δαμιανού. Τη μοίρα συνόδευαν δύο τάγματα του 7^{ου} πεζικού συντάγματος, ένα τάγμα του 1^{ου} πεζικού συντάγματος και μία πυροβολαρχία ορειβατική λυόμενη, υπό τη

διοίκηση του συνταγματάρχη του πεζικού Ν. Δελαγραμμάτικα, τα οποία επέβαιναν στα μεταγωγικά «Πατρίς», «Σαπφώ» και «Εριέττα».

Κείνες τις μέρες τα χαρμόσινα μαντάτα διαδέχονταν το ένα τ' άλλο: 26 Οκτωβρίου, ανήμερα της γιορτής του πολιούχου της αγίου, απελευθερώνεται η Θεσσαλονίκη και η γαλανόλευκη υψώνεται στο Λευκό Πύργο.

Στις 9 Νοεμβρίου, ημέρα Παρασκευή, εγνώσθη η κατάληψη της γειτονικής Μυτιλήνης και οι Χιώτες ανέμεναν σιωπηλά, καρτερικά κι ανυπόμονα «όπου να' ναι να χτυπήσουν κι οι καμπάνες της δικής τους Ανάστασης», παραφράζοντας το μεγάλο ποιητή. Ο ανθυποπλοίαρχος Νίκος Ρίτσος, που βρήκε ηρωικό θάνατο μετά από λίγες μέρες στη Χίο, στο βουνό του Αίπους, στέλνει ένα βιαστικό γράμμα στον πατέρα του, από τη Μυτιλήνη, εκφράζοντας παράλληλα τη φιλοδοξία να στήσει τη γαλανόλευκη και στη Χίο. Είναι ένα γράμμα που μόνο ένας πραγματικός ήρωας γράφει και αξίζει να το μνημονεύσουμε:

«Σεβαστέ μοι πατέρα!

Ηυτύχησα σήμερα να πατώ επί του προσφιλούς εδάφους της Μυτιλήνης! Είναι ανέκφραστος η χαρά μου διότι εγώ τιμητικώς όλως διετάχθη να επιβώ του «Αβέρωφ» μετά του αγήματος και ήμην ο πρώτος όστις έστησα την ελληνικήν σημαίαν επί του Διοικητηρίου. Ο τουρκικός στρατός έφυγε καταδιωκόμενος υφ' ημών του υποφαινομένου και του κ. Δεμέστιχα του οποίου είμαι υπαρχηγός και ευρισκόμεθα εις την πρώτην γραμμήν εστρατοπεδευμένοι μακράν της πόλεως εις την μαγευτικήν θέσιν Γέρρα.

Ως εδώ, φιλοδοξώ να στήσω την κυανόλευκον σημαίαν μας και εις την Χίον, όπου μεταβαίνομεν απόψε και ελπίζω ότι ο μεγάλος Θεός και αι ευχαί σου, πατέρα μου, θα με βοηθήσουν προς εκπλήρωσιν του ιερού μου σκοπού.

Μη στενοχωρείσθε σας παρακαλώ, διότι με φυλάττει ο Θεός και αι ευχαί όλων σας, με τρέφουν δε αι μεγάλαι μας Νίκαι. Επεθύμουν εν εκτάσει να σας έγγραφα τα της καταλήψεως, αλλά το καθήκον βλέπετε με καλεί αλλού.

Ζήτω το Ναυτικόν μας.

9 Νοεμβρίου. Μυτιλήνη.

Σε προσκυνώ

ο υιός σου

Νίκος »

Ένα γράμμα με ανάμεικτο άρωμα πατριωτισμού, θάρρους, στοργής κι άφατου σεβασμού προς το γεννήτορα (σε προσκυνώ, έτσι κλείνει την επιστολή). Ένας φιλόσοφος υποστηρίζει «πως αυτοί που αυτοκτονούν είναι γεννημένοι να το πράξουν, όπως και αυτοί που

γίνονται ήρωες, είναι γεννημένοι για τούτο». Κι ο Νίκος ήταν γεννημένος ήρωας.

---

* «...στο Σολωμό Σολωμού»

του Χρ. Μπελλέ, από την ποιητική συλλογή «Αίμα Πινελιά».

Έξι ημέρες μετά τη γραφή τούτη, στις 15 Νοεμβρίου, ο Νίκος βρίσκεται ένδοξο θάνατο, θάνατο που του ταίριαζε, πάνω στις βουνοκορφές του Αίπους. Έκανε ο λαός το θρήνο του τραγούδι κι έμεινε η μνήμη του αιώνια στις καμαρούλες της ψυχής και του μυαλού. Το ίδιο θρήνησε και τον Κρητικό αρχικελευστή Γιάννη Παστρικάκη που και αυτός άφησε την τελευταία του πνοή στο ίδιο με το Νίκο πεδίο μάχης. **Υπήρξαν και οι δυο τους «απ' την ουσία των ονείρων κι απ' τον πηλό των αστεριών», πεφιλημένοι των θεών και «ους οι θεοί φιλούσι αποθνήσκουσι νέου».**

Ο Παύλος Νιρβάνας, γιατρός στο πολεμικό ναυτικό τότε, μιλά για τον ήρωα συνάδελφό του, Νίκο, μα και για το νησί που ήταν πατρίδα της μητέρας του.

Ο ποιητής Φραγκόπουλος, σε έμμετρο επικήδειο, αποχαιρετά τον ήρωα Παστρικάκη με το δικό του τρόπο.

Μα κι ο δικός μας Χιώτης ποιητής, Κώστα Χαλιορής, έχει τη δική του στάση τιμής για τους ήρωες του Αίπους.

---

* **ποίημα του Παύλου Νιρβάνα**

* **ποίημα του Θεόφιλου Φραγκόπουλου**

* **ποίημα του Κώστα Χαλιορής**

Αλλά ας επανέλθουμε στη σειρά εξιστόρησης των γεγονότων: η εμφάνιση του ελληνικού στόλου στα νερά της Χίου, κείνο το πρωινό της 11ης Νοεμβρίου 1912, δεν εντυπωσίασε, μα ούτε και φόβισε τον Τούρκο στρατιωτικό διοικητή Ζιχνή - αυτή η εντύπωση τουλάχιστον δόθηκε - αν λάβουμε υπόψη την αλαζονική ιστορική ρήση του: «μανταρίνια ή πορτοκάλια έρχονται να φορτώσουν αυτοί με τα καράβια τους». Δεν άργησε, όμως, να καταλάβει πόσο αφελής και ανιστόρητη υπήρξε η «δηκτική αστειότης του». **«Η Χίος είναι το Παρίσι της Ανατολής και προτιμώ να την κάνω στάχτη παρά να μου την πάρουν οι Έλληνες»**, είχε υποστηρίξει σ' ανύποπτο χρόνο, ο παραπάνω Τούρκος συνταγματάρχης. Και τούτο πρόδιδε το μέτρο και τις διαθέσεις των Τούρκων. Ο ικανός και «εις Γερμανίαν σπουδάσας στρατιωτικά» αρχηγός των τουρκικών στρατευμάτων, τα οποία ήσαν αξιόλογα και ικανά να κρατήσουν μία αντίσταση, ήταν έτοιμος και αποφασισμένος για όλα.

Δυόμισι χιλιάδες, περίπου, ο ελληνικός στρατός μέσα στα πλοία, δυόμισι και ο τουρκικός στην ξηρά. **Ισοσκελισμένο, λοιπόν, το ισοζύγιο θανάτου.** Ο τουρκικός στρατός καλά εφοδιασμένος από τρόφιμα και

πολεμοφόδια, με δύο μεγάλα ορειβατικά τηλεβόλα και λοιπά ήταν κατανεμημένος από τις αρχές Νοεμβρίου, ως εξής: στην πόλη της Χίου 900, στο Βροντάδο 100, στο Κοντάρι 240, στον Άγ. Μάρκο και Ν. Μονή 200, στα Καρδάμυλα 60 και στην Αμυθούντα, όπου και οι μεγάλες αποθήκες τροφίμων 400, στη Βολισσό 60 και στη Λαγκάδα και λοιπά 500.

Ο πλοίαρχος Δαμιανός, αρχηγός της μοίρας και ο συνταγματάρχης Δελαγραμμάτικας, αρχηγός του στρατού κατοχής, δέχονται πάνω στη ναυαρχίδα « Εσπερία» επιτροπή, από το μητροπολίτη της Χίου Ιερώνυμο, το δήμαρχο Χίου Νίκο Κουβελά, το διερμηνέα της διοικήσεως Κωνσταντίνο Λαδόπουλο, τους βέηδες Φονάτ και Ναήλ και ακούν την αποφασιστική άρνηση του Ζιχνή. **Τελεσιγραφική η απάντηση των δικών μας:** «Κατ' εντολήν της κυβερνήσεώς μας ήλθομεν να καταλάβομεν την Χίον πάση θυσία και εις τας τουρκικάς αρχάς εναπόκειται η αποφυγή πάσης αιματοχυσίας και καταστροφής. Δίδομεν προθεσμίαν δια την παράδοσιν της Χίου μέχρι την 1ην μετά μεσημβρίαν». Η επιτροπή επιστρέφει στην πόλη αλλά ο Ζιχνή εξακολουθεί να αρνείται την παράδοση. Εάν η απόβαση γίνει στην πόλη θα προκληθεί μεγάλη καταστροφή. Οι πρόξενοι των δυνάμεων Γερμανίας, Γαλλίας, Αυστρίας και Αγγλίας επισκέπτονται τη ναυαρχίδα και μεσολαβούν για την αποφυγή μιας τέτοιας ενέργειας. Οι Έλληνες αρχηγοί του στρατού αποφασίζουν, τελικά, να αποφευχθεί η απόβαση στην πόλη - θα ήταν αδύνατο άλλωστε να θελήσουν να καταστραφεί η πόλη και να χυθεί αδερφικό αίμα - και **κρίνεται κατάλληλη η μεθόρμιση του στόλου στον όρμο του Κονταριού**. Εκεί γύρω στις 3:15μ.μ. άρχισε η απόβαση με την πεποίθηση πως το Κοντάρι ήταν κενό εχθρικής δύναμης και πως το έργο της απόβασης δε θα συναντούσε δυσκολίες. Όμως από κάποιο σπίτι του Κονταριού και από το εσωτερικό διαφόρων αμπελώνων ερίφθησαν ραγδαίοι πυροβολισμοί εναντίον της πρώτης λέμβου, η οποία έπλεε προς την ακτή. **Οι πυροβολισμοί αυτοί ήρθαν απρόοπτα και σε μία δύσκολη στιγμή**. Οι Τούρκοι βρίσκονταν ακόμη στο Κοντάρι - παρά τη διαταγή του Ζιχνή να αποσυρθούν στο εσωτερικό του νησιού - και караδοκούσαν την κατάλληλη στιγμή να χτυπήσουν.

Την πρώτη έκπληξη ακολούθησαν σύντονα μέτρα καταπολέμησης και κατασύντριψης του εχθρού. Τα τηλεβόλα των πλοίων έχουν τον πρώτο λόγο. Το έδαφος σειόταν από τους βαρείς και αδιάλειπτους κανονιοβολισμούς στις υπώρειες του λόφου που είναι χτισμένη η μονή του Αγίου Κωνσταντίνου και σε αρκετή ακτίνα μέσα στους αγρούς. Μέσα σε λίγο, σχετικά, χρονικό διάστημα εκκαθαρίστηκε η περιοχή από τον εχθρό και η απόβαση εξακολούθησε ανενόχλητη μέχρι την 1η μετά τα μεσάνυχτα. Κατά την απόβαση και την καταδίωξη, εκείνη τη μεγάλη μέρα, **οχτώ τραυματίστηκαν από τους δικούς μας, δύο έπεσαν**

πρωτομάρτυρες της Ελευθερίας: ο Ποθητός από τη Λακωνία και ο Χρυσολοράς από την Αθήνα.

Ο αποβιβασθείς ελληνικός στρατός διανυκτέρευσε «υπό βροχήν» στο Κοντάρι, ενώ ο τουρκικός στρατός αποσύρεται κατά τη διάρκεια της νύχτας προς τα δυτικά βουνά του νησιού. Μετά διάρκεια μισής ώρας επιτυχούς κανονιοβολισμού προς τον Κορακάρη και το λόφο του Προφήτη Ηλία Γρου, όπου είχε φανεί απόσπασμα τουρκικού στρατού, έκλεισαν οι πολεμικές επιχειρήσεις της πρώτης ιστορικής μέρας των Αγίων Βικτόρων.

Η νύχτα της 11^{ης} Νοεμβρίου θα μείνει ιστορική και για τις στιγμές αγωνίας των κατοίκων της πόλης. Νεκρική σιγή και σκότος βασίλευε παντού. Τα σπίτια ερμητικά κλειστά απ' το πρωί της ίδιας μέρας φαίνονταν έρημα κι ακατοίκητα. Τίποτε δεν πρόδιδε την ύπαρξη και την αγωνία των κατοίκων για τις εξελίξεις των γεγονότων. Υπήρξαν αυστηρότατες διαταγές από την πρώτη στιγμή να κλείσουν τα καταστήματα και οι πολίτες να περιοριστούν μέσα στα σπίτια τους χωρίς ακόμη και αυτή τη δυνατότητα του ανοίγματος των παραθύρων. Έτσι κύλησε η μέρα της 11^{ης} Νοεμβρίου και η νύχτα μέχρι τα μεσάνυχτα, που αποσύρθηκε κι ο τελευταίος στρατιώτης. **Η τελευταία νύχτα της δουλείας.** Μέσα στην πόλη κανένας Τούρκος στρατιώτης, μέσα στους δρόμους της κανένας χριστιανός. Όλοι κλεισμένοι στα σπίτια τους ξάγρυπνοι και με ανάμεικτα αισθήματα φόβου και χαράς περίμεναν τη χαραυγή της Ανάστασης. Η στιγμή γινόταν χρόνος.

Το πρωί της 12^{ης} Νοεμβρίου έγινε η κατάληψη της πόλης της Χίου από τον ελληνικό στρατό αμαχητί, αφού οι Τούρκοι είχαν πάρει τα βουνά. Η κακοκαιρία έκλεισε το γόνυ μπρος στους απελευθερωτές δίνοντας την θέση της στην ευδία. Ο ελληνικός στρατός ξεκίνησε από το Κοντάρι «εν τάξει πορείας» και στις 8 το πρωί βρισκόταν εκεί που σήμερα είναι ο ναυτικός όμιλος Χίου. Η παρέλαση του γενναίου στρατού έγινε διαμέσου των οδών Μπέλα Βίστα και της προκυμαίας με κατάληξη τη μεγάλη πλατεία Βουνακίου. Άνοιξε η Χίος τις αγκάλες της και υποδέχθηκε τους απελευθερωτές της. Οι στιγμές αυτές δεν μπορούν να περιγραφούν ούτε και να ειπωθούν στην πλούσια ελληνική γλώσσα ούτε και σε καμία άλλη. Αλλά, ας δώσουμε το λόγο στον ημερήσιο τοπικό τύπο της εποχής: «Άνδρες, γυναίκες, παιδιά εν εξάλλω χαρά εχαιρέτων τους γενναίους ελευθερωτάς δαιμονιωδώς ζητωκραυγάζοντας και ραίνοντες αυτούς με άνθη ενώ άλλοι προσέφερον ανθοδέσμας εις τους ευσταλείς αξιωματικούς οι οποίοι εν προφανεί συγκινήσει ζωηροί και εύθυμοι εχαιρέτων παρελαύνοντες. Από τους εξώστας των οικιών της παραλιακής οδού και της προκυμαίας αι οποίαι ήσαν κατάμεστοι δεν ηκούοντο παρά αι φράσεις: Ζήτω ο Βασιλεύς Γεώργιος. Ζήτω η Ελλάς.

Ζήτω ο Ελληνικός στρατός. Γεια σας λιοντάρια της Μακεδονίας. Καλώς ήλθατε γενναίοι ελευθερωταί, εις τας οποίας απήντων τα παρατεταμένα Ζήτωωω του συνοδεύοντος πλήθους, ενώ οι πύλοι δαιμονιωδώς εσειόντο στον αέρα».

Η φιλοξενία των Χιωτών προς το στρατό υπήρξε τόσο μεγάλη, ώστε δημιουργήθηκε ο κίνδυνος της διάλυσής του. Για το λόγο αυτό απαγορεύθηκε «επ' απειλή παραπομπής εις το επί τούτω συσταθέν Στρατοδικεῖον», διότι επί τρεις συνεχείς βραδιές, τα τρία τέταρτα της δύναμης του στρατού βρίσκονταν στα φιλόξενα σπίτια, μακριά από τους στρατώνες. Αντίθετα ο τουρκικός στρατός, υπό τη διοίκηση του πολυμήχανου συνταγματάρχη Ζιχνή, ελλόχευε και караδοκούσε.

Οι επόμενες μέρες ήταν μέρες σκληρών μαχών. Ο τακτικός ελληνικός στρατός με τη βοήθεια των εθελοντικών αντάρτικων σωμάτων που είχαν συσταθεί στα Καρδάμυλα και τη Βολισσό, των πολιτών από τη Χίο και το Βροντάδο, των αντάρτικων σωμάτων Κρητών, Ικαριωτών, ακόμη και Αγιορειτών καλόγερων, έδωσε πολλές μάχες με τα τουρκικά στρατεύματα που είχαν οχυρωθεί αρχικά στο Προβάτειο, το Αίπος και μετά στο Πιτύος και την Αμυθούντα. Τη 16η Δεκεμβρίου ο Ζιχνή Βέης βλέποντας τη ματαιότητα της αντίστασης θέλησε να διαπραγματευθεί την παράδοσή του. Οι όροι όμως που έθεσε κρίθηκαν απαράδεκτοι από τον Έλληνα συνταγματάρχη και το επιτελείο του και έτσι στις 21 Δεκεμβρίου τα ξημερώματα αποφασίστηκε γενική επίθεση σε όλα τα μέτωπα, γεγονός που έκανε και τον Τούρκο αρχηγό να παραδοθεί άνευ όρων και το τουρκικό στράτευμα να οδηγηθεί αιχμάλωτο στην πόλη. Από την ημέρα εκείνη ολόκληρη η Χίος ήταν πλέον ελεύθερη.

---

* «Η Χίος ελεύθερη»
του Γεωργ. Σουρή

Κατά το Δημήτρη Γληνό «κάθε λαός κληρονομιά από τους προγόνους του μερικές κεντρικές ιδέες, που κανονίζουν τη διαγωγή του στις πιο σημαντικές περιστάσεις του δημόσιου βίου». Και η κεντρική ιδέα που διαπερνά και εμπνέει αυτό το λαό είναι η ασίγαστη αγάπη προς την πατρίδα και την ελευθερία. Και αυτό δεν αλλάζει.

Δείγματα αυτής της κεντρικής ιδέας η επιστολή της Σοφίας Παστρικάκη σε εφημερίδα, στις 22-12-1912, όπου σαν άλλη Σπαρτιάτισσα δέχεται καρτερικά και υπερήφανα το πλήγμα της μοίρας και μεταξύ άλλων λέγει:

«(...) Ο άπληστος θεός της Ελευθερίας μη αρκεσθείς εις τας μέχρι τούδε μυριονέκρους καταστροφάς και ζημίας από του 1822 και εφεξής απήτησε και ετέρας τοιαύτας μεταξύ των οποίων συμπεριελήφθη και ο ευτυχής μας υιός Ιωάννης.

Ναι! Είναι ευτυχείς και μακάριοι οι τελευταίους ούτω τον βίον των. Ευτυχέστεροι δε οι γονείς οίτινες γεννώσι τοιαύτα τέκνα! Τα τέκνα δια τούτο γεννώμεν ίνα υπερασπίζωσι το έθνος, την θρησκείαν, τα ήθη και τα έθιμα των προγόνων(...). Έπειτα ο άνθρωπος αν ζήση και 80 ή 100 έτη δεν θα αποθάνη μίαν ημέραν; Πόσον λοιπόν είναι διαφορετικός ο θάνατος ούτος ο ηρωϊκός από τον εν τη κλίνη ένεκεν ασθενείας ή γήρατος; Ναι, θα επεθύμουν ως μήτηρ να εκπληρώση το προς την πατρίδα καθήκον και να επανέλθη υγιής ίνα χρησιμεύση εν τη μελλούση ανάγκη της πατρίδος.

Αλλ' ούτως ηυδόκησεν ο Θεός! Ας είναι δοξασμένον το όνομά Του. "Το πεπρωμένον ου δύναται τις αποφυγείν". Μένομεν ήσυχoi διότι εξεπληρώσαμεν ως γονείς το καθήκον μας, και εκείνος ως υιός».

Στα ίδια κύματα ψυχικού μεγαλείου και ελληνικής υπερηφάνειας, εκπέμπουν αντίστοιχες επιστολές των πατεράδων του Ρίτσου και του Παστρικάκη. **Είναι αμφίδρομα τούτα της φύσης τα καμώματα: τέτοιοι γονείς τέτοιους ήρωες γεννούν και τέτοιοι ήρωες από τέτοιους γονείς γεννιόνται.**

Μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους μια νέα σελίδα ανοίγεται για το νησί της μαστίχης που έχει και πάλι να κάνει με τις Ιονικές ρίζες του. **Οι Χιώτες - Ίωνες, γίνονται οι θαλασσοκράτορες του κόσμου.** Η ναυτοσύνη, το εμπόριο, οι τέχνες, τα γράμματα, το φως, ο πολιτισμός αποτελούν παράδοση που συνεχίζεται και θα συνεχίζεται αιείν.

Η ανθρωπότητα στα πλαίσια μιας «παρανοϊκής παγκοσμιοποίησης» περνά χρόνια δίσεκτα. Λαοί με Ιστορία, Πολιτισμό και Παράδοση, βαθιές ρίζες δηλαδή, γίνονται ο στόχος ενός πρωτόγνωρα ανελέητου ιμπεριαλισμού. Η Γλώσσα, η Ιστορία, η Ηθική, ο Άνθρωπος βιάζονται και αιμάσσουν καθημερινά όπου γης. Η απέναντι Ιωνία είναι η **ενδοχώρα** μας. Τα μάτια του νησιού μας είναι στραμμένα στην Ανατολή. Όμως οι απέναντι πόρτες είναι αμπαρωμένες, εχθρικές. Δεν έχουμε να μοιράσουμε τίποτε με τον τουρκικό λαό, αλλά και δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι οι μεγάλες επιλογές δεν είναι υπόθεση δική του. Σ' αυτούς τους δίσεκτους καιρούς ας γίνουμε πρέσβεις της Ιστορίας μας, των Δικαίων μας, των Οσίων και των Ιερών μας. **Είναι μεγάλη υπόθεση η Ιστορία. Ένας λαός που αγνοεί την Ιστορία του, είναι λαός δίχως αύριο...**

---

* «Έβλεπα τη φωνή σου...» ή «Το σύστημα»
του Χρ. Μπελλέ, από την ποιητική συλλογή «Αίμα Πινελιά».

... Η εμφάνιση του ελληνικού στόλου στα νερά της Χίου, κείνο το πρωινό της 11ης Νοεμβρίου 1912, ανήμερα της γιορτής των πολιούχων του νησιού Αγίων Βικτώρων, δεν εντυπωσίασε, μα ούτε και φόβισε τον Τούρκο στρατιωτικό διοικητή Ζιχνή – αυτή η εντύπωση τουλάχιστον δόθηκε – αν λάβουμε υπόψη την αλαζονική ιστορική ρήση του: **«μανταρίνια ή πορτοκάλια έρχονται να φορτώσουν αυτοί με τα καράβια τους»**. Δεν άργησε, όμως, να καταλάβει πόσο αφελής και ανιστόρητη υπήρξε η «δηκτική αστειότης του».

«Η Χίος είναι το Παρίσι της Ανατολής και προτιμώ να την κάνω στάχτη παρά να μου την πάρουν οι Έλληνες», είχε υποστηρίξει σ' ανύποπτο χρόνο, ο παραπάνω Τούρκος συνταγματάρχης. Και τούτο πρόδιδε το μέτρο και τις διαθέσεις των Τούρκων...

Χρήστος Στεργ. Μπελλές

Η Χίος Ελεύθερη

*Νέας χαράς ημέρα
κι η Χίος ελευθέρα*

Κτύπα το δόρυ σου, Παλλάς, απάνω στην ασπίδα,
ελεύθερη σε χαιρετώ, δευτέρα μου Πατρίδα,
που του τυφλού του ραψωδού σ' ωνόμασαν κοιτίδα.

Ελεύθερη σε χαιρετώ, μυριανθισμένη γη,
που βάρβαρη σ' ερήμαξε τρομάρα και σφαγή,
κι υψώνονται τα σύμβολα των Ελευθερωτών
σε πύργους Γιουστινιάνηδων και Τούρκων δεσμοτών.

Τώρα κατάκλειστες καρδιές,
γοργοπετούν κοντά σου
ν' ανοίξουν μες στις ευωδιές
και μες στ' αρώματά σου.

Στρατούς λεβέντικης γενιάς
μ' ανθούς τους ραίνεις λεμονιάς,
βασανισμένη χώρα.

Κι από τον Άγιο σου Μηνά
παντού το σήμαντρο μηνά
την Λευθεριά σου τώρα.

Μοσχοβολούνε πιο πολύ μαστιχοφόροι σχίνοι,
κι ο Κοραής, που σκέκει μπρος στο φλογερό Καμίνι,
μ' ένα δικό σου μάρμαρο θέλει καμμιάν ημέρα
να του στηθή μια προτομή μεγάλη κι εκεί πέρα.

Πάνω στο Αίπος στέκονται
φρουροί της λευτεριάς μας
δεν χάθηκαν στο πέρασμα
του χρόνου απ' την θωριά μας.

Έχουν το χρόνο σάβανο
τη δόξα μαξιλάρι
κι αντί για μοσχολίβανο
το χιώτικο θυμάρι.

Κώστα Χαλιορή